

مرکز تحقیقات استراتژیک
معاونت پژوهش های سیاست خارجی

گزارش

شماره ۲۰۰

مرداد ۱۳۹۵

عقیقه عابدی
پژوهشگر مرکز تحقیقات استراتژیک

توافق روسیه و آمریکا درباره سوریه؛ انگیزه ها و اهداف

مقدمه

همکاری روسیه و آمریکا درباره سوریه به مقطعی تعیین کننده رسیده است. مجموع عوامل و دلایل نشان می دهد که واشنگتن و مسکو به توافق جدید برای حل بحران سوریه رسیده اند. در حالی که دولت باراک اوباما در آمریکا ماه های آخر کار خود را می گذراند، کاخ سفید خواستار همکاری با روسیه در سوریه شده است. جان کری وزیر خارجه آمریکا پس از سفر به مسکو، از توافق با روسیه درباره مواردی مهم خبر داده است. هر چند قرار است جزییات مهم توافق محرمانه باقی بماند، اما اخبار و شواهدی که در آستانه دور جدید مذاکرات روسیه و آمریکا منتشر می شود، تا حدی نشان دهنده چارچوب توافق شده میان مسکو و واشنگتن است. به دلیل تعارضاتی که منافع ایران با آمریکا در سوریه دارد، مسلماً این توافق موجب شکل گیری پیامدهایی خواهد شد که می تواند منافع ایران در سوریه را تحت تاثیر قرار دهد. بر این اساس لازم است شرایط این مذاکرات، انگیزه ها و

اهداف طرفین و احتمالاً تغییرات رخ داده در برنامه ها مورد بررسی قرار گیرد.

موارد توافق شده

از همکاری نظامی-اطلاعاتی علیه داعش و آغاز دور جدید مذاکرات سوری-سوری به عنوان مواردی از توافق آمریکا و روسیه درباره سوریه یاد می شود. اما اینکه این توافق ها چقدر اجرایی و الزام آور خواهد بود، جای بحث دارد. به گفته برخی مقامات مسکو، روسیه خواستار اقدامات مشترک نظامی برای مبارزه با داعش می باشد و درخواست کرده است این توافق یا باید مورد موافقت دولت سوریه قرار گیرد و یا در شورای امنیت سازمان ملل تصویب شود. بر اساس تجربه توافقات چند ماه اخیر، امکان دارد به اصرار روسیه توافقات جدید نیز در قالب پیش نویسی مشترک میان روسیه و آمریکا در شورای امنیت سازمان ملل مطرح و تصویب شود.

چارچوب همکاری اطلاعاتی یا نظامی :

روسیه در یک سال گذشته بارها با نقد عملکرد ائتلاف بین المللی علیه داعش به رهبری آمریکا، خواستار

میز مذاکره بازگردند اما اینکه این مذاکرات دست‌ورکار مشخص داشته باشد، مورد تردید است.

انگیزه‌ها و اهداف طرفین

از زمان حضور نظامی روسیه در سوریه، مذاکرات روسیه و آمریکا به منظور رسیدن به یک راه‌حل سیاسی برای مدیریت بحران سوریه با جدیت بیشتری دنبال شده است. ماحصل این مذاکرات تشکیل گروه بین‌المللی حمایت از سوریه، بیانیه وین ۳۰ اکتبر ۲۰۱۵، قطعنامه ۲۲۵۴، چندین دور آتش بس و مذاکرات سوری-سوری بود. هر چند مجموع این گام‌ها هنوز به نتیجه نهایی در سوریه نرسیده است، اما بررسی انگیزه‌های دو طرف از تلاش برای رسیدن به یک توافق عملیاتی در مرحله فعلی حائز اهمیت به نظر می‌رسد. بر این اساس، در خصوص انگیزه‌ها و اهداف دور جدید مذاکرات روسیه و آمریکا می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. بر اساس یک سناریوی بدبینانه برخی از تحلیل‌گران معتقدند با توجه به اینکه آمریکا هنوز تصمیم قطعی برای آینده سوریه از منظر منافع واشنگتن نگرفته، در مذاکره با روسیه، امریکایی‌ها به دنبال مدیریت زمان در صحنه عملیاتی هستند. در واقع پیشنهاد اخیر واشنگتن برای همکاری مشترک نظامی آمریکا و روسیه که کتباً تحویل کرملین داده شده؛ بیش از آنکه تلاش برای حل قطعی بحران سوریه تلقی شود، اقدامی برای خرید زمان ارزیابی می‌شود. به عبارت دیگر، ارزیابی هدف و انگیزه واشنگتن از ارایه طرح همکاری روسیه و آمریکا در سوریه، بعد از تقاضاهای مکرر مسکو در سال‌های اخیر یک نتیجه بیشتر ندارد؛ آمریکا به دنبال آن است که در مدتی که این کشور به دلیل درگیر شدن در

تشکیل ائتلاف بین‌المللی جدید علیه تروریست‌ها بود، اما براساس گزارش رسانه‌های غربی به نظر می‌رسد پیشنهاد تازه کاخ سفید ارائه کمک اطلاعاتی به روسیه بر علیه داعش و جبهه نصرت در قبال تحقق شرط توقف حملات سوریه علیه گروه‌های اپوزیسیون مورد حمایت آمریکا است. مقامات آمریکا طرح را در راستای "تقویت تبادل اطلاعات" خوانده‌اند که شامل برنامه‌ریزی نظامی مشترک یا هدف قرار دادن یا هماهنگی با حملات هوایی آمریکا یا دیگر عملیات نظامی در سوریه نمی‌شود. اما روسیه خواستار اقدام مشترک نظامی روسیه و آمریکا علیه تروریست‌ها شده است.

تصمیم جبهه نصرت برای اعلام جدایی از القاعده و تغییر نام به «جبهه فتح الشام» را می‌توان یکی از پیامدهای انتشار خبر توافق و همکاری مشترک احتمالی آمریکا و روسیه در برابر این گروه دانست. اما روسیه و آمریکا نیز اعلام کردند که رویکرد جدید جبهه نصرت تغییری در ارزیابی آنها از ماهیت این گروه نمی‌دهد و از نظر مسکو و واشنگتن این گروه همچنان تهدیدی برای آنها است.

مذاکرات سوری-سوری: همزمان با انتشار

اخباری درباره توافق پشت پرده آمریکا و روسیه درباره سوریه، دولت سوریه نسبت به بازگشت به میز مذاکره ابراز تمایل کرده و مخالفان نیز اظهار نظر کردند که این توافق شامل تصمیم برای سرنوشت بشار اسد رئیس جمهوری سوریه نیز می‌باشد. این در حالی است که دمشق اعلام کرده مذاکرات باید بدون هیچ پیش شرطی و بدون هیچ مداخله خارجی و با حمایت سازمان ملل انجام شود. با این حال به نظر می‌رسد با فشار آمریکا و روسیه، طرف‌های سوری به

آستانه دور جدید مذاکرات روسیه و آمریکا برای سرعت بخشیدن به روند حل و فصل بحران است. گفتنی است سخنگوی ریاست جمهوری روسیه از احتمال افزایش نیروهای نظامی این کشور در سوریه خبر داده است.

موانع پیشرو

تجربه بحران ۵ ساله سوریه نشان داده، حتی به رغم تصویب قطعنامه‌ای الزام‌آور، تعهد طرفین تابع شرایط میدانی است و این شرایط را علاوه بر آمریکا و روسیه، بازیگران دیگری نیز رقم می‌زنند که تامین منافع آنها در یک توافق دوجانبه روسیه و آمریکا بسیار دشوار است.

در بحران سوریه بازیگرانی در چند سطح دخالت دارند. صرف نظر از بازیگران بین‌المللی، علاوه بر دولت سوریه و بازیگران منطقه‌ای متعدد که منافع متعارضی در این بحران دارند، در سوریه گروه‌های تروریستی متکثر فعالیت دارند که توانایی ایجاد بدگمانی، سوتفاهم و در نتیجه متاثر ساختن هر توافقی را دارند، مگر اینکه روسیه و آمریکا آنقدر برای حل قطعی بحران انگیزه داشته باشند که از قدرت خود برای متقاعد ساختن متحدان منطقه‌ای خود استفاده نمایند و در عین حال از وقایعی که گروه‌های تروریستی رقم می‌زنند که سوتفاهم برانگیز است چشم‌پوشی کنند و به همکاری ادامه دهند. در اینباره نیز به دلیل اختلاف نظرهایی که میان کاخ سفید و پنتاگون درباره حل بحران سوریه از طریق همکاری روسیه وجود دارد، نمی‌توان چندان امیدوار بود.

در این راستا قابل توجه است در فاصله دیدار وزرای خارجه روسیه و آمریکا و اعلام نزدیک شدن مواضع دو طرف درباره یک توافق

انتخابات قادر به اقدام نظامی جدی نیست از قدرت تعیین‌کنندگی روسیه بکاهد. یک توافق صوری میان آمریکا و روسیه نیز می‌تواند آزادی عمل روسیه در چند ماه آینده را که آمریکا درگیر انتقال قدرت از دولت اوباما به رئیس جمهوری جدید است کاهش دهد.

۲. اما بر اساس سناریوی خوش‌بینانه تمایل امریکا برای همکاری عملیاتی با روسیه در شرایط کنونی را می‌توان تلاش این کشور برای به نتیجه رساندن بحران سوریه تا پیش از پایان یافتن دوران ریاست جمهوری اوباما ارزیابی کرد.

۳. در خصوص روسیه که در کمتر از یک سال گذشته، با حضور نظامی در سوریه توانسته به طرف اصلی مذاکره با آمریکا تبدیل شود، به نظر می‌رسد این کشور فرصت موجود تا پایان دولت اوباما را فرصت مغتنمی برای حل و فصل این بحران می‌داند. روس‌ها به خوبی می‌دانند که به رغم آن که دست برتر را در حال حاضر در بحران سوریه دارند، با این حال بدون مشارکت با امریکا قادر به حل نهایی بحران نخواهند بود. علاوه بر این، روس‌ها با توجه به ظرفیت‌ها و توانمندی‌هایی که دارند نمی‌خواهند این بحران تا آینده‌ای نامعلوم ادامه پیدا کند. روس‌ها در مجموع اظهارات و رفتار خود نشان می‌دهند بیش از آنکه مایل به اقدامی یکجانبه ولو موثر در سوریه باشند، به توافق با آمریکا و اقدام مشترک تمایل دارند. دلیل این مساله نیز روشن است، هر چند از عمر دولت اوباما چند ماهی بیش نمانده اما در نهایت هر تصمیمی که برای سوریه گرفته شود، با موافقت آمریکا تضمین بیشتری خواهد داشت.

شاید بتوان گفت اخبار تایید نشده درباره احتمال افزایش نیروی روسیه در سوریه، آنهم در

کمتری در فقدان ابتکار عمل آمریکا برخوردار باشد اما از لزوم رایزنی با ترکیه نمی‌توان صرف نظر کرد. بنابراین در مجموع باید گفت؛ انگیزه و علاقمندی روسیه برای حل و فصل کردن هرچه سریعتر بحران از یک سو و طرح‌های نه چندان آشکار روسیه برای آینده سوریه و همچنین توافقات محرمانه روسیه و آمریکا از سوی دیگر، لزوم افزایش رایزنی با روسیه را در شرایط فعلی به شدت افزایش داده است. علاوه بر این، با توجه به تحولات در ترکیه که قطعاً تأثیرات قابل توجهی بر سیاست‌های این کشور در بحران سوریه خواهد داشت و با توجه به بهبود سریع روابط میان روسیه و ترکیه، باید از این فرصت برای گسترش همکاری‌های سه جانبه ایران، روسیه و ترکیه در حل و فصل بحران سوریه بهره‌گیری کرد. هم‌اکنون برخی تحلیل‌گران غربی از امکان تشکیل محور ایران-روسیه و ترکیه درباره سوریه سخن می‌گویند. البته باید در نظر داشت که محور روسیه و ترکیه می‌تواند با کشور سومی غیر از جمهوری اسلامی ایران نیز شکل بگیرد.

بزرگ در سوریه، تغییر شرایط در حلب و تصمیم دولت سوریه برای انجام عملیات جدید در این استان، موجب بازگشت آمریکا و روسیه به ادبیات انتقادآمیز علیه یکدیگر شد.

ملاحظات ایران

بار دیگر زمان ابتکار عمل دوباره در سوریه فرا رسیده و قطعاً روسیه در این زمینه نقش مهمی می‌تواند داشته باشد. هر چند روس‌ها پای میز مذاکره با آمریکایی‌ها نشسته‌اند اما کمیت و کیفیت رایزنی‌های تهران و مسکو در این توافق کم اثر نخواهد بود. گفتنی است با آنکه برخی ناظران از امکان "تفاهم بزرگ" دو طرف آمریکا و روسیه برای پیشبرد روند سیاسی در سوریه، خبر می‌دهند اما احتمال اینکه در مذاکرات پیش رو یکی از طرفین بتواند پیشنهادهای مشخصی برای اصلاحات و راه حل سیاسی برای بحران ارائه دهد، همچنان کم است.

اگر مذاکرات اخیر به نتیجه و توافقی نرسد و یا توافق چندان قوی و تضمین شده میان روسیه و آمریکا انجام نشود، آنگاه چند ماه آینده زمانی طلایی برای اجرای یک عملیات مهم و تعیین کننده در سوریه از سوی جناح حامی دولت سوریه خواهد بود و یکبار دیگر رایزنی و مشورت بین ایران و روسیه می‌تواند به یک نتیجه مطلوب منجر شود. با این حال باید اشاره داشت این منوط به شکاف بین بازیگران منطقه‌ای مخالف اسد است. اگر چه با کاهش تحرک دولت آمریکا همزمان با انتخابات ریاست جمهوری، بدگمانی‌هایی که بین ترکیه و عربستان پس از کودتای نافرجام در آنکارا ایجاد شده نیز مزید بر علت است که جناح مخالف اسد از ابزارها و امکان همگرایی

